

انوری سلیمان

نگاهی به کلیات حاجی حسین کنگورتی

در این مقاله تلاش شده است تا با یکی از شاعران برجسته ختلان زمین، حاجی حسین

کنگورتی شاعر مشهور اواخر سده ۱۹ و اوایل سده ۲۰ آشنایی حاصل شود.

در دوران شوروی مجال سخن بسی تنگ بود و هر کس هم جرأت نمی کرد که در مورد

شخصیت و آثار شعرای صوفی و عرفای نکته‌سنج سخنی بگوید، یا چیزی بنویسد. ولی به رغم همه

فشارها و تعقیب‌های عقیدتی، مردم ادب‌دوست و پرفرنگ ما توانستند نام و آثار آنان را از خطر

نیستی و نابودی نگاه دارند. حاجی حسین از زمره چنین شاعران صوفی و عارف است که نام و آثار او

تاکنون باقی مانده است. این که مطربان و آوازخوانهای تاجیک به ویژه مغنیان معروف کشور امثال

آدینه هاشم، هنرمند فقید قیام‌الدین خیرالدین به حدود ده غزل او آهنگ بستند که این نشانه محبت و

اخلاص بی‌اندازه آوازخوانان به اهل سخن و از جمله حاجی حسین است.

چند بیت از یکی از غزلهای شاعر که استاد شهیر عرصه هنر زنده‌باد آدینه هاشم در نهایت

زیبایی اجرا نموده است، چنین می‌باشد:

موسم نوبهار شد آن مه گل‌عزار کو؟

غنچه و گل قطار شد بلب‌دلنگار کو؟

باد صبح می‌وزد از طرف دیار لیک

غالیه مراد نی مژده آن نگار کو؟

لاله راغ هر سحر داغ دلی است در نظر

غنچه و گل همین اثر دارد و اعتبار کو؟

مخلص عشق هر کجا جام شراب مر کرا؟

طبع شکفته‌ام کدام خاطر بی‌غبار کو؟

در سبک عامیانه (فارسی- دری- تاجیکی) ترکیب پناه به خدا^{۱۱} هم مشاهده می شود، اما صورت «پناهی» (panāhi) مرادف کلمه «پنهانی» در برخی از لهجه‌های تاجیکی باقی مانده و در «کلیات» نیز استفاده شده است:

داغم از غم که مرا بر سر راهی نکشی   به گناه نظر کرده پناهی نکشی^{۱۲}
چرخه (چیزی که زنها با آن ریسمان ریسند) و چکن:

مادر ایام کرد زاطلس شفقت قُمات   دوخت بر اندام تو تار مروّت چکن^{۱۳}

این دانشمند با رعایت دستور سنتی واژه‌سازی، خود واژه‌هایی ساخته است که ارزش اشعار را دو چندان می کند، واژه‌هایی از قبیل بی‌هنگ (بی فرهنگ)، ناقبول (بزه‌کار)، پُر آشفت، سیر آهنگ (پُر آهنگ)، همخاک، بی‌درنگی، ناآدمی، ناگمانی (ناباوری)، قدر تگار، نرگستان، صدفسان، تمثال‌وار، خنده‌زار و ... و نیز ترکیباتی همانند آهنگار، حرمت‌علامت، هوس‌آواره، خزینه‌خانه، جان‌هلاک، عادتگیر (عادت کننده)، روح‌آمیز، طرب‌دار، سرکوفته، نازک‌نهال، خطا‌کردار، شیرین‌نما، بد‌نواز، سازنویس، پخته‌نما، مستانه‌گرد و ...

در «کلیات» ترکیب‌های فعلی مانند ذخیره کاشتن (باید ز همه ذخیره کاری/ زیرا که همه در اوست مغلوب^{۱۴})، نصیبه گرفتن (باشد که دمی به خلوتی بنشینیم / زان پسته و قند نصیبه گیریم یکچند^{۱۵}) مشاهده می‌گردد که از پیوند سخن حاجی حسین با لفظ مردم خبر می‌دهد.

در زبان خلق فعلهای ذخیره کاشتن (به معنی کشتی که از حاصل آن امکان پسرانداز موجود باشد)، نصیبه گرفتن (به معنی حق یا حصه خود را گرفتن) کاربرد دارد.

ترکیبات به دشت انتظار افتادن (افتاده به دشت انتظار / شاید گنری سوار بر ما)^{۱۶} مژه سفید کردن (نور نگاه زین سپس بر سر دیدگان نشین / مژه سفید کرده‌ام مدت انتظار کو؟)^{۱۷}، به منصب دلگشانی نداشتن / دماغ حکمرانی نداشتن (به منصب دلگشانی هم ندارم / دماغ حکمرانی هم ندارم)^{۱۸}، دماغ سرکشی از سر انداختن (دماغ سرکشی از سر بینداز / اگر بر آسمان‌ها زینه داری)^{۱۹} از تعبیرهای مجازی شعر شاعرند که سخن عادی را رنگین و جالب و مؤثر نموده‌اند. در یک کلام، زبان شعر حاجی حسین کنگورتی ویژگی‌هایی دارد که بررسی آنها در مرحله امروزه رشد زبان تاجیکی همچون زبان ملی سودمند خواهد بود.

پانوشتها:

- ۱- مجلہ صدای شرق، دوشنبہ، ۲۰۰۶، شماره ۳، ص ۱۳۶-۱۴۰.
- ۲- حاجی حسین کنگورتی - «کلیات»، ص ۱۵۸.
- ۳- دُمبره یا دوتار؟، هفته نامه «ادبیات و صنعت»، دوشنبہ، ۱۹۸۵.
- ۴- «فرهنگ «آندراج»، تألیف محمد پادشاه متخلص به «شاد»، جلد سوم، انتشارات کتابخانه خیام، تهران، ۱۳۳۶، ص ۱۹۴۵.
- ۵- «غیاث اللغات»، تألیف محمد غیاث الدین، جلد ۱، ملحقات، توضیحات و فهرست امان نوراف، نشریات «ادیب»، دوشنبہ، ۱۹۸۷، ص ۳۴۶.
- ۶- «فرهنگ امید»، ص ۵۱۲.
- ۷- «لغت عامیانه فارسی افغانستان». تألیف عبدالله افغان نویس، کابل، ۱۳۶۴، ص ۲۷۷.
- ۸- «فرهنگی فارسی امروز»، غلامحسین صدری افشار، نسرین حکمی، نسترن حکمی، مؤسسه نشر کلمه، تهران، ۱۳۷۴، ص ۵۶۳.
- ۹- کسلیو ل.ن.، میکولایچیک و.ا. فرهنگ دری به روسی (به زبان روسی)، انتشارات «روسکی یزیک»، مسکو، ۱۹۷۸، ص ۳۷۷.
- ۱۰- «فرهنگ زبان تاجیکی»، دو جلد، مسکو، ۱۹۶۹.
- ۱۱- همان جا، ص ۲۳.
- ۱۲- «فرهنگ فارسی به پهلوی». تألیف دکتر بهرام فره‌وشی، انتشارات دانشگاه تهران، تاریخ انتشار ۱۳۸۱، شماره ۱۷۴۹، ص ۱۱۵.
- ۱۳- کلیات، ص ۳۳۵.
- ۱۴- همان جا، ص ۴۶۶.
- ۱۵- همان جا، ص ۲۹۲.
- ۱۶- همان جا، ص ۳۰۹.
- ۱۷- همان جا، ص ۳۷۷.
- ۱۸- همان جا، ص ۳۴۸.
- ۱۹- همان جا، ص ۲۷.